

////// Водич за грађане у извршном поступку
у комуналним и сродним предметима ////

КАДА ИЗВРШИТЕЉ ПОКУЦА НА ВРАТА

ДУШАН ПРОТИЋ

////// Водич за грађане у извршном поступку
у комуналним и сродним предметима ////

КАДА ИЗВРШИТЕЉ ПОКУЦА НА ВРАТА

ДУШАН ПРОТИЋ

Назив брошуре:

Када извршитељ покуца на врата

Издавач:

Центар за европске политике - ЦЕП

Аутор:

Душан Протић

Тираж:

800

Место и година издања:

Београд, 2020

Израда ове публикације омогућена је уз подршку америчког народа путем Америчке агенције за међународни развој (УСАИД), кроз пројекат који спроводи Центар за европске политике, а подржава УСАИД-ов Пројекат владавине права. Садржај публикације је искључиво одговорност аутора, Центра за европске политике и не представља нужно ставове УСАИД-а или Владе САД.

„Када извршитељ покуца на врата“ је фраза која се често чује у јавности, делује помало застрашујуће, а свакако изазива непријатност за грађане који се нађу у таквој ситуацији. Свако може да буде извршни дужник, својом „кривицом“ или без ње, и то не треба да буде ни срамота ни ствар осуде средине. Ово се поготово односи на извршења у области комуналних услуга: према подацима Коморе јавних извршитеља, укупан годишњи прилив свих предмета извршења износи око пола милиона, од којих половину чине управо предмети из области комуналних услуга. Комуналне предмете извршења, поред масовности, карактеришу и посебна правила поступка и повећана ефикасност, па грађани морају бити обазриви како би избегли такву ситуацију, а свакако да се адекватно информишу ако се нађу у положају извршног дужника.

Овај водич је првенствено намењен грађанима са подручја градова Крагујевац, Краљево и Панчево, ради информисања о правилима извршног поступка, нарочито у предметима извршења потраживања из комуналних услуга у којима се као поверилац појављују комунална предузећа из тих градова.

Шта је извршни поступак?

Извршење је поступак принудног намирења новчаних и неновчаних потраживања извршних поверилаца, заснованих на извршним и веродостојним исправама. Кад је неко обавезан судском пресудом да исплати неки износ или учини неку радњу, а то не учини у року прописаном за добровољно извршење обавезе, покреће се поступак принудне наплате или принудног спровођења пресуде. Покретач тог поступка је извршни поверилац, а лице против којег је донето решење о извршењу у том поступку је извршни дужник.

Извршни поступак се састоји из две фазе: доношење решења о извршењу и спровођење извршења на основу тог решења.

Прописи који уређују извршни поступак

Закон о извршењу и обезбеђењу ("Сл. гласник РС", бр. 106/2015, 106/2016 – аут. тум., 113/2017 – аут. тум., 54/2019 и 9/2020 – аут. тум.) прописује правила поступка извршења у којем судови и јавни извршитељи принудно намирују потраживања извршних поверилаца заснована на извршним и веродостојним исправама (извршни поступак), поступак обезбеђења потраживања и положај јавних извршитеља. Поред тога, треба имати у виду и подзаконске акте донете на основу овог закона, који детаљније уређују поједина питања, као што су поред осталог:

- Правилник о надзору над радом јавних извршитеља ("Сл. гласник РС", бр. 32/2016; доноси министар правде)
- Правилник о дисциплинском поступку против јавних извршитеља ("Сл. гласник РС", бр. 32/2016 и 58/2016)
- Етички кодекс јавних извршитеља ("Сл. гласник РС", бр. 105/2016)
- Правилник о надзору над радом јавних извршитеља и заменика јавних извршитеља ("Сл. гласник РС", бр. 63/2018; доноси Извршни одбор Коморе јавних извршитеља)
- Правилник о стандардима професионалног понашања јавних извршитеља ("Сл. гласник РС", бр. 90/2019)

- Правилник о поступку добровољног намирења новчаног потраживања пре покретања извршног поступка ("Сл. гласник РС", бр. 90/2019)
- Јавноизвршитељска тарифа ("Сл. гласник РС", бр. 93/2019)
- Статут Коморе јавних извршитеља ("Сл. гласник РС", бр. 105/2016 и 98/2020)

Који је основ за покретање извршног поступка?

Два су основна облика извршног поступка, на основу **извршне исправе** и на основу **веродостојне исправе**.

Извршна исправа је *правноснажна судска пресуда* којом је дужник обавезан на неку радњу, плаћање неког износа или други вид обавезе, а да ту обавезу није самостално испунио у року који му је том пресудом остављен (тзв. парициони рок). Поред ове, најчешће ситуације у пракси, својство извршне исправе имају и уговор о хипотеци и заложна изјава, јавнобележничка исправа која има снагу извршне исправе, споразум о решавању спора путем посредовања, као и друга исправа која је законом одређена као извршна исправа.

Други облик извршног поступка се односи на тзв. веродостојне исправе, на основу којих извршни поверилац, лице које има право на неко потраживање на основу те исправе, непосредно покреће извршење, без претходног судског поступка и судске одлуке. Закон о извршењу и обезбеђењу (у даљем тексту: Закон) прописује да својство веродостојне исправе имају меница, чек, рачун (фактура) са доказом о достави (отпремница), јавна исправа која садржи извршиву обавезу, и сл.

Поступак наплате потраживања комуналних услуга спада у овај други облик, као поступак извршења на основу веродостојне исправе.

Ко су учесници извршног поступка?

Странке у извршном поступку су извршни поверилац и извршни дужник. Поступак извршења се покреће на предлог **извршног повериоца**, као лица чије се потраживање, засновано на извршној или веродостојној исправи, намирује у том поступку. Основна сврха поступка извршења и јесте намирење таквог потраживања, поуздано и ефикасно, на законит начин.

Поступак се спроводи против **извршног дужника**, лица које је дужно према истој исправи да намири то потраживање.

Поред странака, као учесник у поступку може да се појави и **тзв. треће лице**. То је лице које има неко право на имовини на којој се спроводи извршење, или неко друго право које утиче или спречава спровођење извршења. Треће лице је, нпр. неко ко је купио непокретност, али није спровео укњижбу, а покрене се поступак извршења против претходног власника непокретности. На пример, закуподавац може да има својство трећег лица у поступку, кад је закупац извршни дужник и спроводи се извршење на покретним стварима у том стану, а оне су власништво закуподавца. Овде је битно уочити да Закон прописује претпоставку да покретне ствари припадају држаоцу стана у којем је пребивалиште извршног дужника. Основно правно средство којим треће лице располаже је *приговор трећег лица*, који истиче свој захтев и доказе о свом праву на стварима или имовини која је предмет извршења, ради њиховог изузимања.

Која је улога јавних извршитеља?

Решење о извршењу на основу извршне исправе и на основу веродостојне исправе доноси месно надлежни суд, на основу предлога извршног повериоца. На основу овог решења, извршење спроводи јавни извршитељ који је одређен у решењу, а којег је предложио извршни поверилац из реда месно надлежних јавних извршитеља, тј. који су именовани за подручје тог суда.

У комуналним предметима, међутим, решење о извршењу на основу веродостојне исправе доноси непосредно јавни извршитељ, на основу предлога извршног повериоца, а исти извршитељ и спроводи извршење путем наплате потраживања из решења.

Комуналне и сродне услуге у извршном поступку

Комуналне услуге су услуге од значаја за остварење животних потреба физичких и правних лица код којих је јединица локалне самоуправе дужна да створи услове за обезбеђење одговарајућег квалитета, обима, доступности и континуитета, као и надзор над њиховим вршењем. Услуге сродне комуналним, у смислу правила о извршењу, су делатности од општег интереса којом се континуирано пружају услуге већем броју лица на одређеном подручју и периодично наплаћују.

Према томе, у комуналне и сродне услуге, према правилима извршног поступка, спадају водоснабдевање, канализација, управљање комуналним отпадом, градски превоз путника, коришћење јавних паркинга, као и даљинско грејање, снабдевање електричном енергијом и телекомуникационе услуге (фиксна и мобилна телефонија, кабловски оператери).

У овим предметима **рок застарелости потраживања је годину дана** од датума доспећа појединачног периодичног потраживања. Конкретно, то подразумева рок од годину дана од датума на који гласи обавеза из месечног рачуна за поједину услугу или из рачуна за обједињену наплату услуга за поједини месец, у којем поверилац, тј. пружалац услуге или обједињена наплата, мора да наплати услугу или да покрене поступак принудне наплате. Управо је овај кратак рок један од разлога за посебна правила извршења, као и велики број предмета које комунална предузећа пуштају у извршење како не би наступила застарелост. С тим у вези, треба имати у виду да није противзаконито да поверилац поднесе предлог за извршење застарелог потраживања, већ је потребно да дужник истакне застарелост у свом приговору на решење донето по том основу, како би се заштитио од принудне наплате тог дела потраживања.

Које су специфичности извршења комуналних услуга?

Како би обезбедио већу ефикасност у извршењу предмета из области комуналних и сродних услуга, а имајући у виду и велики број тих предмета у пракси, Закон предвиђа одређена одступања од општих правила извршног поступка. Посебна правила извршења у овим предметима предвиђају:

- поверилац је локално комунално предузеће (водовод, топлана, паркинг сервис, обједињена наплата комуналних услуга), као и електродистрибуција и телекомуникациони оператери (фиксна и мобилна телефонија, кабловски оператери);
- пружалац комуналних и сродних услуга, као извршни поверилац у овим предметима, има право да прибави податке о јединственом матичном броју грађана извршног дужника.

- предлог за извршење је уредан и када уместо потписа садржи факсимил извршног повериоца (*факсимил* је печат или жиг на којем је угравиран нечији потпис);
- решење о извршењу на основу веродостојне исправе непосредно доноси јавни извршитељ, а не суд;
- признаје се својство веродостојне исправе и изводу из пословних књига повериоца, а то је у пракси стање на рачуну или обрачун дугова корисника онако како их води комунално предузеће;
- како би се избегла пракса „усмеравања“ предмета према појединим јавним извршитељима, прописан је посебан механизам случајне и једнаке расподеле предмета, у претходној процедури коју спроводи Комора јавних извршитеља;
- код доставе решења, потребно је покушати две доставе на адресу дужника, пре истицања на огласној табли суда, за разлику од само једног покушаја доставе у осталим предметима.
- извршење се спроводи тек након правноснажности решења, тј. након протеча рока за приговор, као основни правни лек против тог решења.

Како изгледа решење о извршењу на основу веродостојне исправе у комуналним предметима?

Једна од специфичности комуналних предмета јесте и облик решења: ако је предлог за извршење које подноси пружалац комуналних или сродних услуга, као извршни поверилац, такав да по садржини у свему одговара решењу о извршењу које је потребно донети, јавни извршитељ може да изда скраћени препис решења **стављањем штамбиља** који садржи текст да је усвојено предложено решење. Тај штамбиљ се ставља на крају поднеска предлога за извршење, и поред наведеног текста, садржи потпис и печат јавног извршитеља, руком уписан број предмета и износ трошкова, као и поуку о правном леку.

Штамбиљ решења о извршењу на основу веродостојне исправе

Да ли је обавезно достављање опомене или обавештења о стању дуга дужнику пре покретања извршења?

Не. Према ранијим прописима, постојала је таква обавеза, али то сада није случај. Међутим, добра је пракса комуналних предузећа у појединим градовима да периодично шаљу обавештења о стању дуга за пружене услуге или да достављају опомену са висином дуга пре подношења предлога за извршење. Наравно, свакако је пожељно периодично проверавати податке о задужењу непосредно код пружаоца услуга, нарочито ако изостане достава месечних рачуна.

Зашто је битно примити решење о извршењу?

Избегавање пријема „плаве“ коверте од поштар је још увек распрострањен феномен, који има штетне последице за дужника у извршном поступку. Решење о извршењу је често прва информација да је уопште покренут извршни поступак против дужника. Вођени идејом избегавања пријема решења и одлагања проблема, грађани се доводе у изузетно проблематичну ситуацију, јер након друге неуспеле доставе, следи истицање решења на електронској огласној табли суда и сматра се достављеним протеклом рока од осам дана од дана истицања. Последица је да дужник неће бити непосредно обавештен, а решење постаје правноснажно. На тај начин, дужник нема ни информацију о висини и основу потраживања, не добија поуку о правном леку, а најважније, практично губи правни лек и ништа друго не преостаје него да у целини плати дуг, са свим трошковима извршења.

Зато је изузетно важно примити решење, а код пријема, забележити датум, јер од тог момента тече рок од осам дана за подношење правног лека. У комуналним предметима, то је приговор против донетог решења на основу веродостојне исправе, а у осталим жалба, у истом року.

Достава се, по правилу спроводи путем препоручене поштанске доставе, а то значи да поштар лично преда пошиљку ономе на кога гласи. Дозвољена је могућност, а у пракси се ређе јавља, достава преко лица запослених у канцеларији јавног извршитеља, такође као лична достава.

Који је правни лек против решења о извршењу у комуналним предметима?

Против решења о извршењу на основу веродостојне исправе, које се доноси најчешће управо у комуналним предметима, дозвољен је **приговор**, као основни правни лек. Приговор се подноси јавном извршитељу који је донео решење, у року од осам дана од пријема решења.

Приговором се побија решење, ако потраживање из решења није настало, није доспело, ако је престало или је застарело, као и ако је неистинит садржај веродостојне исправе на којој је засновано решење, као и ако се потраживање не основи на тог извршног дужника. Доказе у прилог ових тврдњи је потребно дати у писаном облику, у прилогу приговора, јер ће у супротном бити одбачен без враћања на допуну. Приговор може да се односи и само на део решења којим су одређени трошкови извршења.

По приговору одлучује месно надлежни суд. Приговор одлаже спровођење извршења, до одлучивања по приговору.

Да ли се доносилац решења може упуштати у испитивање садржине исправе на којој се заснива предлог за извршење?

Не. Извршни суд и јавни извршитељ, приликом одлучивања о предлогу за доношење решења о извршењу, **су везани за извршну или веродостојну исправу**, и нису овлашћени да испитују њену законитост и правилност. То правило се зове **начело формалног легалитета**, и подразумева да се приликом одлучивања по предлогу испитује само да ли исправа има прописана формална својства извршне исправе или веродостојне исправе, али не и њихова садржина.

Зато се у пракси јавља могућност да, нарочито решење о извршењу на основу веродостојне исправе, садржи неоснована или спорна потраживања, да је потраживање застарело, да је погрешан обрачун дуговања, па чак и да је погрешно лице одређено као дужник. То су све околности на које мора дужник да укаже својим приговором.

Да ли усвајање приговора против решења о извршењу на основу веродостојне исправе обуставља даље извршење?

Ако се приговором побија решење у целини или у погледу основа, висине, застарелости дуга и слично, а извршни дужник учини вероватним наводе из свог приговора, суд ће усвојити приговор, али неће обуставити извршење, него ће одредити да се **поступак наставља као парнични поступак** поводом приговора против платног налога, пред надлежним судом. Према томе, усвајање приговора не значи „спашавање“ од принудне наплате дуга, него се поступак наставља као парница, у којој дужник има положај туженог. У том поступку тужени може побијати само потраживање, у целини или делимично, с једне стране, али такође се јављају нови трошкови поступка, с друге стране. Зато је пре подношења приговора и упуштања у расправу потребно испитати колико су утемељени наводи којима се побија основ и висина дуга, и да ли се располаже одговарајућим доказима.

Поступак добровољног намирења

У питању је једна од законских новина, која предвиђа неку врсту пред-извршног поступка, у којем извршни поверилац подноси посебан предлог надлежном јавном извршитељу (тзв. *soft collection*). Јавни извршитељ потом упућује позив извршном дужнику да добровољно намири потраживање у року од 60 дана. Циљ овог поступка је постизање споразума о намирењу између повериоца и дужника, наплата потраживања и тиме избегавање поступка принудне наплате.

Добровољно намирење има карактеристике опомене, која се упућује преко јавног извршитеља, као и поступка посредовања између странака, које је иначе једно од овлашћења јавног извршитеља. Највећа корист за извршног дужника у овом поступку је што има могућност да у року од 60 дана изврши потребне провере, да ли је заиста дужан, по ком основу и у којој висини, и на тај начин обезбеди правилан обрачун дуговања која су неспорна, као и евентуално начин плаћања тих дуговања. То су све околности које могу бити предмет споразума између странака. Поступак добровољног намирења није обавеза, него само могућност која зависи од (добре) воље извршног повериоца.

Како се спроводи извршење?

Спровођење извршења подразумева непосредне радње ради наплате новчаног потраживања или ради остварења неновчаног потраживања. Извршење се спроводи на основу и након доношења и доставе решења о извршењу дужнику, осим у комуналним предметима, у којима се спроводи након правноснажности решења о извршењу. Извршење спроводи јавни извршитељ који је донео решење (у комуналним предметима) или који је назначен у решењу о извршењу (у осталим предметима).

Како су у комуналним предметима у питању искључиво новчана потраживања, извршење се спроводи првенствено на средствима на текућем или штедном рачуну дужника. Поред тога, може да се спроводи и на потраживањима дужника према трећим лицима, финансијским инструментима, власничким или другим хартијама од вредности, уделима у привредном друштву и сл. Извршење новчаних потраживања се може спровести и на покретним стварима дужника, њиховим пописом, проценом и продајом. Поред тога, начелно се може спровести и на непокретностима, с тим што до сада није забележен ниједан овакав случај у комуналним предметима.

Да ли јавни извршитељ може да посредује између повериоца и дужника?

Да, јавни извршитељ је овлашћен да посредује између повериоца и дужника, како би се постигао споразум о намирењу повериоца. Посредовањем јавног извршитеља се може олакшати положај дужника приликом спровођења извршења, да се нађе начин на који се може намирити потраживање, а да то буде минимално могући терет за дужника.

Да ли је могуће након пријема решења о извршењу у комуналном предмету рекламирати неправилности у обрачуну?

Нема правних сметњи да се дужник након добијања решења о извршењу непосредно обрати повериоцу, комуналном предузећу, како би се испитала садржина и висина обрачуна дуговања које је предмет извршења. Ако се на тај начин утврди другачији обим дуговања и постигне споразум о начину намирењу дуговања, или се утврде друге околности битне за потраживање из извршења, потребно је да извршни поверилац о томе обавести јавног извршитеља. Извршни поверилац може у току целог извршног поступка, па и после правноснажности решења о извршењу, да повуче предлог за извршење. Према томе, ток извршења у случају непосредног рекламирања потраживања повериоца, зависи од воље повериоца да изађе у сусрет дужнику и спремности да тражи обуставу поступка у случају намирења или „репрограма“ обавеза. Зато је, посматрано из угла дужника, целисходније обезбедити споразум у оквиру извршења и уз учешће поступајућег јавног извршитеља.

Како се утврђују и ко сноси трошкове поступка?

Трошкове извршења чине накнада за рад и стварне трошкове јавног извршитеља, која се утврђује у складу са Јавноизвршитељском тарифом, као и накнада трошкова извршног повериоца у поступку. Извршни поверилац, у случају комуналних предмета је то комунално предузеће, плаћа предујам трошкова поступка, како би поступак био покренут. Трошкови ангажовања адвоката, такође чине део трошкова поступка и одређују се у складу са Адвокатском тарифом. Међутим, све трошкове поступка, тј. плаћени износ предујма као и друге трошкове колико изнесу до окончања извршења, **сноси извршни дужник**. Ти трошкови се урачунавају у укупан износ који се наплаћује приликом спровођења извршења.

Трошкови се утврђују решењем о трошковима које се доноси на предлог извршног повериоца. У комуналним предметима, решење о трошковима је по правилу саставни део решења о извршењу, тако што се на штамбиљу решења попуни поље које се односи на износ признатих трошкова поступка (види напред: штамбиљ решења).

Како све додатне и накнадне радње у поступку повлаче одређене трошкове, у интересу је дужника да не одуговлачи и не оптерећује поступак непотребним радњама, јер тако само расте укупни износ трошкова поступка, који може да буде релативно велики у односу на главни дуг, нарочито у комуналним предметима. Зато је потребно одмах реаговати и заједнички са повериоцем и јавним извршитељем пронаћи начин како намирити неспорна дуговања, са што мање трошкова.

Који је правни лек у вези обрачуна трошкова поступка?

Ако извршни дужник сматра да су нетачно или неосновано утврђени трошкови поступка, који свакако падају на његов терет, може побијати решење о извршењу, укључујући решење о извршењу на основу веродостојне исправе, приговором против решења о извршењу у погледу трошкова. Ово је могуће и кад је неспоран део решења о извршењу који се односи на потраживање повериоца (главни дуг, камате).

Како се спроводи надзор над радом јавних извршитеља и утврђује њихова одговорност?

Рад јавних извршитеља је под двоструким надзором: управни надзор над њиховим радом врши Министарство правде, преко својих службеника, на сопствену иницијативу, на предлог председника суда за чије подручје је јавни извршитељ именован, као и по притужби другог јавног извршитеља, повериоца, дужника или учесника у поступку. Поред тога, надзор врши и Комора јавних извршитеља, и то као редован надзор (једном у две године сваки извршитељ се контролише), или као ванредни надзор, по притужби странке или учесника у поступку.

Јавни извршитељ може дисциплински да одговара због повреде закона и других прописа, неиспуњавања обавеза одређених Статутом и другим прописима или општим актима Коморе, или због повреде угледа јавних извршитеља. Дисциплински поступак покреће министар, дисциплински тужилац Коморе, дисциплински тужилац министарства и председник Коморе, обично као резултат сроведеног надзора. Поступак спроводи Дисциплинска комисија Коморе, која доноси и одлуку о евентуалној одговорности и лакшим или тежим дисциплинским мерама.

Какве су последице ометања извршења?

Иако се у јавности, а нарочито преко друштвених мрежа, понекад пропагирају акције усмерене на ометање извршења у појединим предметима, потребно је имати у виду да је такво поступање *противзаконито* и да су забрањене велике казне.

Пре свега, физичко лице које омета или спречава спровођење извршења може бити кажњено новчаном казном до 200.000 динара.

Поред тога, јавни извршитељ има својство службеног лица у светлу кривичног законодавства, па ометање извршења путем примене силе, претње употребом силе или нападом на јавног извршитеља, може да буде кривично кажњиво, као спречавање или напад на службено лице, што су кривична дела за која је забрањена казна пет година затвора, а за нарочито тешке облике ових дела, и дванаест година затвора.

Ко пружа правну помоћ у извршењу?

Како је често вредност потраживања у комуналним предметима релативно мала у односу на потенцијалне трошкове ангажовања адвоката од стране дужника, јавља се проблем недостатка адекватне правне помоћи у овим извршним предметима. У пракси, преостаје могућност обраћања неком од постојећих облика бесплатне правне помоћи, као што је служба правне помоћи у јединици локалне самоуправе, невладине организације које су регистроване за пружање бесплатне правне помоћи или неком од регионалних потрошачких саветовалишта, имајући у виду да комунални предмети у којима је корисник физичко лице, спадају у категорију потрошачких ствари.

Корисни линкови

<https://www.komoraizvrstelja.rs/>

<https://www.mpravde.gov.rs/tekst/729/izvrstelji.php>

<https://www.yucom.org.rs/>

<https://mtt.gov.rs/informacije/zastita-potrosaca/>

<https://www.otvorenavratapravosudja.rs/>

<https://www.mojgrad.rs/Kragujevac/Drzavni-organi-drustvene-organizacije/Komunalna-preduzeca>

<https://www.mojgrad.rs/Kraljevo/Drzavni-organi-drustvene-organizacije/Komunalna-preduzeca>

<https://www.mojgrad.rs/Pancevo/Drzavni-organi-drustvene-organizacije/Komunalna-preduzeca>

„Када извршитељ покуца на врата“ је фраза која се често чује у јавности, делује помало застрашујуће, а свакако изазива непријатност за грађане који се нађу у таквој ситуацији. Свако може да буде извршни дужник, својом „кривицом“ или без ње, и то не треба да буде ни срамота ни ствар осуде средине. Ово се поготово односи на извршења у области комуналних услуга: према подацима Коморе јавних извршитеља, укупан годишњи прилив свих предмета извршења износи око пола милиона, од којих половину чине управо предмети из области комуналних услуга. Комуналне предмете извршења, поред масовности, карактеришу и посебна правила поступка и повећана ефикасност, па грађани морају бити обазриви како би избегли такву ситуацију, а свакако да се адекватно информишу ако се нађу у положају извршног дужника.

Овај водич је првенствено намењен грађанима са подручја градова Крагујевац, Краљево и Панчево, ради информисања о правилима извршног поступка, нарочито у предметима извршења потраживања из комуналних услуга у којима се као поверилац појављују комунална предузећа из тих градова.

Израда ове публикације омогућена је уз подршку америчког народа путем Америчке агенције за међународни развој (УСАИД), кроз пројекат који спроводи Центар за европске политике, а подржава УСАИД-ов Пројекат владавине права. Садржај публикације је искључиво одговорност аутора, Центра за европске политике и не представља нужно ставове УСАИД-а или Владе САД.